

Evaluering som logik og praksis i erhvervsuddannelser

Med afsæt i sociologisk, nyinstitutionel teori analyseres evaluering som logik og praksis i uddannelserne til smed og mediegrafiker. Ærindet er at vise, hvordan erhvervsskolens legitimitet beror på en evne til at spejle omverdens kulturelle konstruktioner af kvalitet i uddannelse. Analysen identificerer en skuemesterlogik, der er produktorienteret og en rekontekstualiseret skolelogik, der er procesorienteret. Herfra diskuteres implikationerne af disse logikker for eleven, branchen og for samfundet. Behovet for opmærksomhed på elevers evne til refleksion som grundlag for livslang læring i erhvervsfaglig uddannelse diskuteres i den forbindelse. Artiklen er således et bidrag til bredere diskussioner af kvalitet i erhvervsuddannelserne.

Indledning

Denne artikel diskuterer kvalitet i erhvervsuddannelse ved at anlægge et sociologisk, nyinstitutionelt perspektiv på evaluering som social praksis. Fokus er på skolerne som formidlere af arbejdskraft til det faglærte arbejdsmarked og på faglærerne som repræsentanter for en håndværksfaglig og erhvervspædagogisk tradition. Artiklen beskriver, hvordan læreres fagtraditioner lader sig reflektere i den sociale praksis, der vedrører evaluering af elever. Samtidig ses det, hvordan branchens opfattelser af faglig kvalitet reflekteres i praksis. Afsættet for artiklen er spørgsmålet om, hvilke opfattelser af uddannelseskvalitet, der bidrager til at forme bestemte evalueringslogikker hos faglærere. I artiklen identificeres således to forskellige logikker: En skuemesterlogik, der er produktorienteret, og en rekontekstualiseret skolelogik, der er procesorienteret. Implikationer af disse logikker diskuteres i forhold til elev, branche og samfund. En begrænset empirisk forskning på området gør den analyse og diskussion relevant. Det er vanskeligt at forestille sig, hvordan kvalitet i erhvervsuddannelser kan forbedres uden kendskab til, hvad der former læreres undervisnings- og evalueringspraksis samt implikationerne heraf (Grubb m.fl., 1999: 11). Artiklen er et bidrag til fortsatte diskussioner af kvalitet i erhvervsuddannelserne.

Institutionelle logikker og kvalitet i uddannelse

Med et nyinstitutionelt blik på spørgsmålet om evalueringslogikker kan jeg rette opmærksomhed på, hvordan skolers overlevelse baserer sig på en afhængighed af legitimitet i omverdenen. For at overleve må erhvervsskolen sikre en stabil og høj gennemførelsesprocent hos elever. Her er skolen afhængig af adgang til praktikpladser i private og offentlige virksomheder, hvilket skolen ikke direkte har indflydelse på at sikre. Men ved at agere på en måde, der imødekommer kulturelle konstruktioner af, hvad der anses for passende adfærd, kan adgangsmuligheder øges. Kulturelle konstruktioner og bestemte logikker (for evaluering og kvalitet) bevæger sig på den måde udefra og ind i skoler for at smitte af på læreres praktikker i klasseværelser og værksteder. Heri ligger et greb til at forstå handlinger og opfattelser inde i den enkelte skole, der som afspejlinger af omverdenens kulturelle konstruk-

tioner for kvalitet i uddannelse skal sikre skolen legitimitet (Scott, 2008).

Min brug af begrebet institutionel logik følger Coburns (2001) og Russells (2010) definition af undervisningslogik, hvori indgår mål for undervisningen, kriterier ved evaluering af elevens læring, grundlæggende antagelser om læring, syn på lærer- og elevroller, undervisningsplaner, praktikker og materialer, der knyttes sammen og opnår legitimitet i omverdenen på et givent tidspunkt. En sådan logik bidrager til konstruktionen af et begreb om uddannelseskvalitet. Uddannelseskvalitet ser jeg som et tosidet fænomen; på den ene side en kvalitet af erhvervsuddannelses-systemet, hvor grundværdier og systemtræk, der ikke står til daglig forhandling, indgår. Det gælder en skattefinansieret og lige adgang, vekseluddannelse og partsstyring. På den anden side en kvalitet i erhvervsuddannelserne, der vedrører daglige arbejdsopgaver, beslutninger og organiseringer af uddannelser og undervisning (Dalsgaard og Jørgensen, 2010). De institutionelle logikker, som fremanalyseres her, peger især ind i en kvalitet i uddannelse. Det skyldes bl.a. et analytisk fokus på svendeprøven. Svendeprøven er unik for erhvervsuddannelserne og kan ses som et prisme, hvor igennem relationen mellem erhverv og skole lader sig iagttage. Svendeprøven følger en fast skabelon baseret på partsstyring. Parternes rolle består i, at Det Faglige Udvalg for uddannelsen udpeger to skuemestre, der repræsenterer arbejdstager hhv. arbejdsgiver. Skuemestre skal have en fortrolighed med relevante bekendtgørelser og fagplaner, indsigt og aktuel viden i fagområdet. Eksaminator er en faglærer med erhvervsfaglig uddannelse samt pædagogikum, mens eleven skal have gennemført og bestået grundforløb og hovedforløb samt gennemført praktikophold i virksomhed. Prøven strækker sig over 5 uger, hvor eleven arbejder med prøvens indhold, som består af et svendestykke og en bunden teknisk opgave. Prøven afsluttes med en eksamination, hvor lærere og skuemestre foretager en helhedsvurdering af elevens præstation.

Empirisk grundlag og metodologi

Det empiriske grundlag for analysen er tilvejebragt som led i mit ph.d.-projekt om erhvervsskole-eva-

lueringspraksis (Friche, 2010). Data er genereret på en teknisk skoles uddannelser til smed, kok, mediegrafiker og klinikassistent med henblik på at undersøge, hvordan national uddannelsespolitik om erhvervsskolers evaluering af uddannelser og undervisning får gennemslag som erhvervspædagogiske praksisformer hos faglærere og elever. Den primære metode til dataproduktion er det kvalitative forskningsinterview, hvor individets fortolkning af evaluering og begrundelser for handlinger udfoldes (Kvale og Brinkmann, 2009). Samlet har jeg interviewet 23 lærere, 28 elever og fem ledere. Skolen i undersøgelsen er anonymiseret og omtales som Erhvervsskolen Jylland.

Bag ph.d.-undersøgelsen ligger antagelsen om, at særlige evalueringslogikker indgår i læreres konstruktion af en praksis for evaluering. Da evalueringspraksis handler om "det, vi gør" (handling), og "de sammenhænge inden for hvilke, vi gør det" (mening) (Dohn, 2007), udgør dokumentstudier af formelle retningslinjer (bekendtgørelser og lokale undervisningsplaner) og observationer (af undervisning og svendepøver) et grundlag for de gennemførte forskningsinterview. I denne artikel indgår de to team, der underviser på uddannelserne til smed og mediegrafiker. Afsættet for analysen er observerede handlinger ved svendepøven, som suppleres af lærernes fortællinger om evaluering, karaktergivning og bedømmelseskriterier. Med andre ord variable, som indgår i definitionen af et logikbegreb for analysen, og som tilsammen konstituerer en social praksis for evaluering (Berger og Luckmann, 2002).

En skuemesterlogik

Denne logik baserer sig på iagttagelser af praksis ved svendepøver på smedeuddannelsen. Betegnelsen skuemesterlogik henviser til de kriterier, der gives prioritet ved bedømmelsen. På smedeuddannelsen er det således karakteristisk, at den foreskrevne helhedsvurdering af elevens præstation ikke sker. Den vurdering beror på to iagttagelser. For det første har læreren svært ved at komme igennem med sine vurderinger af elevens processuelle kompetencer. Skuemestrene synes modsat læreren at sætte lighedstegn mellem en (god eller mindre god) teknisk-faglig præstation og en processuel præstation. Det er svært for

læreren at honorere en god processuel præstation hos elever, hvis teknisk-faglige præstation fremstår mindre god for skuemestrene. For det andet observerer jeg, at selve eksaminationen udebliver. Frem for, at læreren spørger eleverne ud om arbejdet med svendestykket, fører skuemestrene ordet i en fremlæggelse af kvaliteten i elevernes svendestykke. Eleverne hverken opfordres til eller søger en dialog med eksaminator og skuemestre. I stedet for en helhedsvurdering nyder kriterier knyttet til elevens teknisk-faglige kompetencer forrang over kriterier for almen-faglige og personlige kompetencer. Dermed bliver kvalitet i uddannelsen et spørgsmål om oplæring i at bore, svejse, skære, bukke, opmåling og tegning fremfor samarbejde, arbejdsmiljø og kritisk refleksion. En logik rettet mod produkt fremfor proces som udtryk for kvalitet konstitueres med skuemestrene som definerende aktører.

Som produktorienteret logik kan skuemesterlogikken genfindes i lærernes omtale af karaktergivning og relation til praktikvirksomheder. Observationer i værkstedet viser, at eleverne løbende får karakterer for deres svejseopgaver. Karaktergivning foregår åbent, så eleverne kan høre, hvad hinanden får. En lærer fortæller:

"De laver svejseopgaver, og så får de simpelthen en karakter for den: "Den her er til 7". "Hvorfor det - hvorfor er den ikke til 10?" "Jamen, der er det og det galt med den, den er lidt ujævn, og der er lidt huller". Så får de indtryk af på den måde, hvordan tingene ligesom går, og hvordan det skal være, når det er rigtig godt. Jeg tror, det er en meget god motivationsfaktor for eleverne". (Faglærer, mand, 57, smedeteamet)

I relationen til praktikvirksomheder taler læreren herunder en bevidsthed frem om ikke at tale pædagogik over for mester. Mesters møder på skolen skal helst begrænses til afslutninger på skoleophold og til svendepøver:

"Det kan vi se på de der trepartssamtaler [mellem skole, elev og mester], når man kalder folk ind. Det er igen det der, tror jeg, at hvis vi bliver for pædagogiske over for vores mester så vender de ryggen til det, og siger "fandens også, nu skal vi ind på den skole igen".

Her, der er det ligesom, at det er en helt naturlig ting, at vi har en afslutning. De har været vant til det fra tidernes morgen, at når der har været en afslutning, så møder man op og får en snak omkring de ting". (Faglærer, mand, 35, smedeteamet)

Det skaber et indtryk af, at det er skolen, der leverer elever (og arbejdskraft) til mestre, ikke omvendt. Med skuemestres og lærers praksis ved svendepøven suppleret af lærernes fortællinger konstitueres evaluering som en praksis formet af branchens krav til skolen. Evalueringspraksis synes dermed formet af omverdenens kulturelle konstruktion af en produktorienteret logik som den, skuemestrene repræsenterer ved svendepøven.

En rekontekstualiseret skolelogik

En rekontekstualiseret skolelogik baserer sig på iagttagelser af praksis ved svendepøven suppleret af fortællinger fra lærere på mediegrafikeruddannelsen. At tale om rekontekstualisering af en skolelogik bunder i den markante position, som elevens læreproces tildeles. Det bliver svært at skelne alment-faglige og personlige kompetencer fra specifikke teknisk-faglige kompetencer. Denne uklarhed kan bero på, at normer for faglig kvalitet (frem for specifikke standarder) står centralt i faget. Det ses fx ved svendepøven, hvor svendestykket skal bedømmes ud fra kriterierne design, ombyrning, typografi, billedbehandling, æstetik, funktionalitet og teknisk udførelse (BEK nr. 51). Netop æstetik og design knytter an til fagets normer for kvalitet, mens den tekniske udførelse går på en teknisk-faglig kompetence. Samtidig udgør fagets spænd mellem trykte og digitale medier en væsentlig faglig distinktion, som afspejles i praksis. Ved svendepøven iagttagelse jeg således, at to lærere deltager som eksaminatorer. De repræsenterer hver sit medie: trykt og digitalt. Tilsvarende repræsenterer de to skuemestere hver sit medie.

Eksaminationen foregår ved, at eleven mundtligt fremlægger sit svendestykke, der som ét samlet produkt kombinerer de to medier. Eksaminatorer og skuemestre på tværs af medier spørger ind undervejs i fremlæggelsen, og eleven begrundes sine valg. Dialogen mellem elev, skuemestre og eksaminatorer virker

til at fremme elevens refleksion over egen proces og produkt. I lærernes fortællinger om evaluering står logikkens fokus på proces, refleksion og viden tydeligt frem. Evaluering skal virke opmuntrende og anerkennende, ikke dømmende:

"[Evaluering, red.] er at tage tingene op og sige: "Hvad har I gjort godt, og hvad kunne man gøre bedre?" Og måske nogle gange sige, at det der var noget skidt. Men jeg prøver altid at se positivt på det og sige: "Det her har du gjort, det her kunne gøres bedre, og dét har du gjort rigtig godt". Simpelt hen se de positive ting i det (...). Man kan jo altid dykke folk. Det er jo ikke det, det drejer sig om, men at få folk til at komme videre med de ting på det niveau, de er. Sådan ser jeg det". (Faglærer, mand, 59, mediegrafikerteamet)

Uddannelsen prioriterer en lyst til udforskning af fagets muligheder, selvstændighed og en forsøgsig-frem, uden at læreren er kontrollant. En lærer fortæller:

"... eleverne skal have drivet til at fordybe sig og selv have lysten til at gå i gang med at eksperimentere og fordybe sig i programmerne og lege med dem og finde ud af, hvordan de virker. (...) Altså, at fortælle dem: "I har værktøjerne, I har materialerne, og I har så-og-så-lang-tid, og I har noget, som I skal fremlægge. Om det så er én dag eller 14 dage eller hvor lang tid. Men I har noget, der ligger klar til at tage fat i, og I har en deadline, og så er det med at komme i gang. Altså, der er ikke nogen lærer, der går hen og siger, at så skal du gøre sådan, og så skal du gøre sådan". (Faglærer, kvinde, mediegrafikerteamet)

På den ene side får eleverne frie rammer til at eksperimentere med materialer, redskaber og virkemidler, på den anden side er de begrænset af deadlines. Den form for stækket frihed fremstår unik for uddannelsens skoledele sammenlignet med praktikken. Mediegrafikerfaget bevæger sig inden for en snæver branche, og det betyder, at skolen har en tæt dialog med praktikvirksomheder. Udfordringen for skolen består ikke i at få adgang, men snarere i at klæde elever på til at undgå skuffelse over branchens ensformige tekst- og billedopgaver:

"Dem, der kommer i gang med uddannelsen, de får jo så et chok. Når de først kommer ud i virksomhederne, risikerer de at sidde og lave dødsannoncer i tre år. Altså, den der kreativitet, de så gerne vil have, det legerum, det er kun på skolen, de har det. Hvor de får lov at fordybe sig og komme ind i programmerne. Det får de altså ikke, når de kommer ud i virksomhederne". (Faglærer, mand, 48, mediegrafikerteamet)

Eleven chokeres i mødet med virksomheden. Noget tyder på, at eleverne har svært ved at skelne fagets faglighed fra en læreproces baseret på kreativ leg. Det fremstår ambivalent, at kvaliteten i uddannelse handler om at stimulere til leg, kreativitet og eksperimenter parallelt med, at eleven skal forberedes på produktorientering i virksomhederne. Lærerne taler procesorientering og refleksion frem som væsentlige færdigheder, der dermed synes at handle mere om bredere kvalificering end en mediegrafisk faglighed. I det lys fremstår evalueringspraksis som formet af en rekonstruktualiseret skolelogik.

Diskussion

Udgangspunktet for denne artikel er spørgsmålet om, hvilke opfattelser af uddannelseskvalitet, der bidrager til at forme bestemte evalueringslogikker. Det er påfaldende, hvordan evalueringspraksis på uddannelserne til smed og mediegrafiker fremstår dikotomisk. Lærere og skuemestre på smedeuddannelsen er produktorienterede og anser karaktergivning og konkurrence som motiverende for læring og stimulerende for faglig kvalitet. Til gengæld gives refleksioner over proces og produkt ikke megen plads. På mediegrafikeruddannelsen står netop processen i centrum, og der stimuleres til fortsatte refleksioner herpå. Elevens læring, leg og prøven-sig-frem står centralt. Spørgsmålet er, hvilke implikationer disse logikker har for elev, branche og samfund? I en styringsoptik kan velfærdsstatens ydelser ses rettet mod tre niveauer, der afspejler, at der er forskel på mikro- og makrokvalitet (Dalsgaard og Jørgensen, 2010). For erhvervsuddannelserne indebærer det en forskel mellem en individuel nytte af uddannelsesforløbet (brugerniveau), en udvidet nytte på institutionsniveau og en fælles værdi af uddannelserne på samfunds niveau.

På smedeuddannelsen synes skuemestrenes produktorienterede logik at give god mening på brugerniveau al den stund, at et smedefagligt stykke håndværk skal kunne holde til brug med det formål, hvortil det er udført. Aftagere af et svendestykke (en altan) vil formentlig ønske sig, at svejsetekniske svagheder, påpeget af skuemestrene ved svendeprøven, korrigeres inden produktet tages i brug. Også for branchen og parterne kan denne produktorientering give mening, idet skuemestrene fungerer som gate-keepers og fagfolk, der træder ud af branchen og ind på skolen med det formål at sikre standarden hos den faglærte arbejdskraft. Den manglende plads til refleksion synes imidlertid at have implikationer såvel for den enkelte (eleven og den faglærte smed) som på institutions- og samfunds niveau. I dag er kravet til den faglærte smed, at han eller hun skal kunne planlægge og overskue et produktionsforløb, hvilket fordrer en teoretisk viden. Den viden har skolen traditionelt været anset for bedre til at formidle end praktikvirksomheder (Juil, 2005), ikke mindst som et rum for refleksion i handling og eksperimenteren (Schön, 2000). Træning i at reflektere over handlingssituationer og udfald kan ses som anledninger for den enkelte smed såvel som virksomheder til at eksperimentere med produkter og produktionsforløb. Som branche og fag synes smedefagets overlevelse i en globaliseret økonomi afhængig af en arbejdskraft, der kan tænke kritisk og innovativt om egen praksis. Ellers er det svært at se, hvorfor produktionen ikke skal foregå til langt lavere timesatser uden for landets grænser. Det har hverken den enkelte smed, branchen eller den nationale økonomi nytte af.

Hvor faglighed i traditionel håndværksfaglig uddannelse handler om at kunne, handler det i mediegrafikeruddannelsen om at vide og forstå. Her regnes en praktisk brug af værktøjer ikke for en del af kernefagligheden. En procesorienteret evalueringslogik afspejler en faglighed baseret på et kompetencebegreb, der består i en enhed af faglige, almene og personlige kvalifikationer og i en ophævelse af skellet mellem at kunne og at vide (Juil, 2005). Betydningen heraf vedrører både individ, institutioner og samfund. Evalueringspraksis promoverer netop en faglig eksperimenteren i Schöns forstand til gavn for refleksion og nytænkning hos eleven, men ikke kun.

Nytten synes bredere. Mediegrafikeruddannelsens evalueringslogik kan ses som udtryk for det, Broadfoot (2007) omtaler som 'bæredygtig evaluering'. Med bæredygtighedsbegrebet adresserer hun nytten af evaluering og refleksion. I dagens samfund er evaluering et grundvilkår. Bæredygtig evaluering sigter mod, at den enkelte bliver i stand til at evaluere sig selv og blive evalueret af andre livet igennem for derved at opnå et læringsudbytte. I takt med, at muligheder for læring øges bl.a. via online kilder til viden, bliver det vigtigere at kunne udnytte disse muligheder. Læring som kilde til tilfredsstillelse og berigelse har ikke blot en individuel nytte, også samfundsmæssigt har økonomi, demokrati, virksomheder og arbejdstagere gavn af læring (Broadfoot, 2007). Evaluering må, som et bæredygtigt grundlag for livslang læring, bero på en række forhold, herunder adskillelse af tilbagemelding fra karaktergivning, et fokus på læring frem for præstation, fremme evnen til selvevaluering og elev-til-elev evaluering. Elementer, der netop får mig til at drage en parallel mellem bæredygtighedstanken og en procesorienteret logik for evaluering som lagttaget på mediegrafikeruddannelsen. Det indikerer, at uddannelsens aktører – faglærere, skuemestre, virksomheder – ser værdi i (livslang) læring som kilde til fortsat faglig kvalitet. Sideløbende med udviklingen i mediemæssige platforme, virkemidler og redskaber må mediegrafikerer udvikle sin viden og forståelse af faget. Det har såvel den enkelte faglærte som branche og samfund nytte af. Spørgsmålet er så, om for megen procesorientering kan virke udværende for fælles forståelser af kvalitet i fag og uddannelse?

Konklusion

Med afsæt i den nyinstitutionelle teori kan evalueringspraksis på smedeuuddannelsen ses forment af skuemestres og virksomheders kulturelle konstruktioner af uddannelseskvalitet. Skolens legitimitet beror på en produktorienteret evalueringslogik med fokus på teknisk-faglige kompetencer. Skuemestrene virker som gate-keepers i forhold til at sikre standarden hos den faglærte arbejdskraft. Men ved ikke at oplære smede i refleksion og livslang læring er der risiko for, at potentialer for innovation udebliver. Det kan være til skade for den enkelte smed, branchen og landets produktionssektor. I mediegrafikeruddannelsen beror

legitimiteten på en evalueringspraksis forment af en procesorienteret logik. Et fokus på elevens refleksion og viden om fagets processer og virkemidler understøttes af norm-baserede kvalitetskriterier frem for faglige standarder. Denne tilgang er i tråd med et begreb om bæredygtig evaluering som grundlag for livslang læring. At oplære mediegrafikerelever i at agere refleksivt, eksperimenterende og læringsorienteret synes nyttigt for den enkelte og for en branche, hvis produkter og ydelser synes at forandre sig fra år til år.

Litteratur

- BEK nr. 696 af 01/07/2005 Historisk: Bekendtgørelse om smedeuuddannelsen. Undervisningsministeriet.
- BEK nr. 51 af 30/01/2001 Historisk: Bekendtgørelse om uddannelsen til mediegrafiker. Undervisningsministeriet.
- Berger, P.L. og Luckmann, T. (2002): *Den samfundsskabte virkelighed: En videnssociologisk afhandling*. 2. udgave. København: Lindhardt og Ringhof. (oprindeligt udgivet i 1966)
- Broadfoot, P. (2007): *An Introduction to Assessment*. Continuum International Publishing Group. New York.
- Coburn, C.E. (2001): *Making sense of reading: Logics of reading in the institutional environment and the classroom*. Unpublished Ph.D. Dissertation. Stanford University, CA.
- Dalgaard, L. og Jørgensen, H. (2010): *Kvaliteten der blev væk - kvalitetsreform og modernisering af den offentlige sektor*. Forlaget Frydenlund, København.
- Dohn, N.B. (2007): "'Praksis': 'social praksis' eller 'socialt medieret praksis'?" *Res Cogitans* 2007, No. 4, Vol. 1 pp. 193-211.
- Friche, N. (2010): *Erhvervsskoler evalueringspraksis - intentioner bag, anvendelse og virkning af evaluering i erhvervsuddannelserne*. Ph.D.-afhandling, Aalborg Universitet, Institut for Læring og Filosofi.
- Grubb, W.N. et al (1999): *Honored But Invisible: An Inside Look at Teaching in Community Colleges*. New York, London: Routledge.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009): *Interview: Introduktion til et håndværk*. 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Juul, I. (2005): *På sporet af erhvervspædagogikken - om baggrunden for erhvervsuddannelsernes aktuelle udformning og smede- og industriteknikerelevernes møde med vekseluddannelsessystemet*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag. Ph.D.-afhandling.
- Russell, J. (2010): "From Child's Garden to Academic Press: the Role of Shifting Institutional Logics in Redefining Kindergarten Education". *American Education Research Journal*.
- Schön, D.A. (2000): "Udvikling af ekspertise gennem refleksion-i-handling". I: Illeris, K. (red.): *Tekster om Læring*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Scott, W.R. (2008): *Institutions and Organizations: Ideas and Interests*. 3rd ed. Sage Publications.